

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ КУРСІВ, ПРЕДМЕТІВ СОЦІАЛЬНОГО, ЕМОЦІЙНОГО ТА ЕТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ (ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ) В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2025/2026 Н.Р.

Основними інститутами, які впливають на духовний розвиток дитини, є сім'я та школа. Духовно-моральне виховання починається з раннього дитинства, тому перед педагогами і батьками стоїть важливе завдання: наповнити дитину позитивними враженнями змалку, сприяти вихованню добрих почуттів. Це посилює зорієнтованість сучасної освіти на гуманістичні цінності, розуміння людини як найвищої цінності, формування основ світогляду і життєдіяльності зростаючої особистості [6].

Щоб сформувати в учнів відповідні духовно-моральні якості для їхньої соціалізації та здоров'язабезпечення, патріотичну та громадянську свідомість, ціннісні орієнтири, які ведуть людину шляхом пізнання істини, добра, краси, необхідно вивчати предмети духовно-морального спрямування. Саме продуктивна співпраця між учителями, батьками та громадськістю є ключовим чинником у формуванні духовних цінностей у юного покоління українців.

Соціальне, емоційне та етичне спрямування (далі – СЕЕС) (духовно-моральне виховання) ґрунтується на положеннях Конституції України, законів «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про охорону дитинства» [5; 7].

Особливо актуальним є питання формування духовного світу здобувачів освіти в структурі ЗЗСО, зокрема на предметах, курсах соціального, емоційного та етичного спрямування. Учителю необхідно обговорювати з учнями повсякденні правдиві новини, вчити критично мислити, надавати можливість ділитися своїм ставленням до подій, що відбуваються в Україні.

Введені з ініціативи Міністерства освіти і науки України до навчальних планів закладів загальної середньої освіти світські курси СЕЕС (духовно-морального спрямування) «Школа подружнього життя», «Етика», «Основи християнської етики» для учнів 1-11 класів, «Біблійна історія і християнська етика», «Християнська етика в українській культурі», «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» для 5-6 класів, «Культура добросусідства», «Духовні і моральні основи здоров'я, безпеки і добробуту» для 7-9 класів, «Основа сім'ї» тощо – важливий ресурс навчання і виховання здобувачів освіти, громадян незалежної України.

На допомогу вчителю перелік модельних програм цих курсів та електронні версії підручників розміщено на сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» [2; 4].

Викладання курсів духовно-морального спрямування може здійснюватися у 1-11 класах за рахунок годин варіативної складової за згодою батьків та за наявності підготовлених педагогічних кадрів і відповідної навчально-методичної бази.

Міністерством освіти і науки рекомендовано декілька програм, перелік яких розміщено

на сайті Державної наукової установи «Інституту модернізації змісту освіти». Учитель має право на вільний вибір навчальних програм [1].

Кількість годин на вивчення окремих навчальних предметів та інтегрованих курсів у типовому навчальному плані орієнтована на мінімальну кількість навчальних годин, визначену базовим навчальним планом базової середньої освіти [3].

Типовим навчальним планом визначено години навчального навантаження для перерозподілу між освітніми компонентами, які можна перерозподіляти між різними освітніми галузями, ураховуючи особливості організації освітнього процесу в закладі освіти й індивідуальні освітні потреби здобувачів освіти; використовувати для вибіркового освітніх компонентів (курсів за вибором, факультативних курсів, міжгалузевих інтегрованих курсів), проектної діяльності, проведення індивідуальних консультацій і групових занять [8].

Години навчального навантаження для перерозподілу між освітніми компонентами заклад освіти може використовувати для збільшення кількості годин на освітні компоненти (навчальні предмети/інтегровані курси) до максимальної кількості годин для відповідної освітньої галузі або перерозподіляти їх на вибіркові освітні компоненти та для проведення індивідуальних консультацій і групових занять [11].

Відповідно до Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти (наказ МОН №1120-24 від 09.08.2024) навчальне навантаження на тиждень для вивчення зазначених курсів СЕЕС передбачає 0,5 годин. Навчальні предмети та курси з навчальним навантаженням 0,5 години на тиждень рекомендовано вивчати впродовж одного семестру (бажано саме в першому семестрі, враховуючи адаптаційну спрямованість предмета) [8].

Крім того, педагогічна рада може прийняти рішення про перерозподіл годин між освітніми галузями, збільшивши кількість годин на вивчення вищезазначених курсів, а заклад освіти має затвердити освітню програму [2; 8].

Міністерством освіти і науки рекомендовано курси етичного спрямування «Основи християнської етики» (авторський колектив під керівництвом проф. Жуковського В.М.), що базуються на християнських цінностях. Програми курсів за вибором «Основи християнської етики» розроблені для 1-4 класів, для 5-6 класів, для 7-9 класів та для 10-11 класів.

Також варто розглянути навчальну програму «Основи християнської етики» для 1-11 класів (Сохань Г.С., Гусаков І.М., Гусак М.Є., Пономарьова М.С., Кушнір І.М.) [4].

На сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» розміщено програму курсу за вибором «Християнська етика в українській культурі» для закладів загальної середньої освіти [2].

Для належного виховання високоморальних громадян української держави пропонується навчальна програма для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти «Духовність і мораль в житті людини і суспільства». Вона спрямована на реалізацію ідей концепції Нової української школи і визначає орієнтовну послідовність досягнення зафіксованих у Державному стандарті базової середньої освіти обов'язкових, загальних і конкретних освітніх результатів. Методичний посібник для вчителя «Духовні і моральні основи в житті суспільства» для 6 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Сіданіч І., Рогова О., Сурело Є.) покликаний надати методичну й практичну допомогу вчителям курсів морального спрямування «Етика», «Культура добросусідства», «Духовність і мораль в житті людини і суспільства», духовного виховання «Основи християнської етики» тощо та допоможе вчителю методично правильно підготуватися до уроків, урізноманітнити та оптимізувати діяльність здобувачів освіти під час вивчення курсу «Духовність і мораль в житті суспільства» [11; 13].

Вищезазначені курси є дисциплінами духовно-морального, націєтворчого, світоглядного, характеротворчого, культурного, інтелектуального та освітньо-виховного спрямуван-

ня. Вони не є вченням віри, не містять релігійних обрядів, не ставлять за мету залучення до певної конфесії. Викладання предметів етичного спрямування на християнських цінностях передбачає виховання учнів поваги до свободи совісті, релігійних та світоглядних переконань інших людей; здатності до співжиття в полікультурному та поліконфесійному українському суспільстві, уміння застосовувати християнські етичні цінності в самостійному житті на прикладі біблійних і національних героїв.

Необхідно враховувати ситуацію, коли не всі діти відвідують зазначені курси. У такому випадку ці заняття повинні бути в розкладі першим або останнім уроком. Предмети духовно-морального спрямування слід викладати в тісній співпраці з батьками, інформувати батьківську громадськість про особливості християнської етики, давати їм можливість відвідувати уроки і позакласні заходи. Доречно враховувати при викладанні міжпредметні та міжгалузеві зв'язки. Зважаючи на актуальність педагогіки партнерства у сучасній шкільній реформі, доцільним є проведення у рамках виховних годин спілкування за участю учнів, їхніх батьків, педагогів та залученням соціальних педагогів, психологів [6; 8].

У навчальних програмах передбачена інтеграція навичок у різні навчальні предмети. Доцільно впроваджувати інтегровані заняття з курсів духовно-морального спрямування, трудового навчання, предметів художньо-естетичного циклу, які б включали, наприклад, виготовлення подарунків, писанок, вітальних листівок напередодні великих релігійних свят. Заклади освіти мають створювати власні освітні програми, враховуючи вимоги Державного стандарту та потреби учнів [10].

Інтегрований курс за вибором закладу освіти з урахуванням освітніх потреб учнівства може бути доповнений одним із курсів соціального, емоційного та етичного спрямування. Оскільки галузь є цілісною як за змістом, так і за очікуваними результатами навчання, зазначені курси мають бути взаємоузгодженими з інтегрованим курсом. У разі наявності однакових тем в обраних модельних навчальних програмах інтегрованого курсу і вибіркового курсу вчителів вносить відповідні зміни в навчальні програми так, щоб вони не дублювали одна одну [8].

За рішенням педагогічної ради заклад освіти може відмовитись від оцінювання навчальних досягнень учнівства з цих предметів. Програма може бути реалізована як у межах класно-урочної системи, так і з використанням інших форм освітньої діяльності (навчальні екскурсії, проекти, КТС тощо), а також в умовах дистанційного й змішаного освітнього процесу.

Для вдосконалення професійної майстерності педагогів з етичних курсів проводиться щорічний Всеукраїнський фестиваль-конкурс «Учитель/вихователь року з предметів, курсів духовно-морального спрямування». Для дітей дошкільного віку, учнів та студентів пропонується Всеукраїнська олімпіада «Юні знавці Біблії» та «Знавці Біблії».

Під час викладання курсів, предметів духовного спрямування в освітніх закладах області рекомендується провести Тиждень духовності. Цей тиждень варто провести із застосуванням сучасних інноваційних педагогічних, виховних, психологічних методик.

У травні пропонується провести День Біблії, метою якого є морально-духовне зростання юного покоління. Це день вшанування книги книг. У рамках Дня Біблії варто відзначати учасників, призерів та переможців обласного та всеукраїнського конкурсів «Знавці Біблії» та «Юні знавці Біблії».

Важливо зберігати власну ідентичність, розвивати мережу шкільних музеїв, кабінетів українознавства, «Світлиць духовного сходження молоді», перетворювати їх на центри виховної роботи у школі та історико-краєзнавчі комплекси, використовувати як важливий засіб збереження української ідентичності.

На допомогу вчителю Європейським центром ім. Вергеланда спільно із Радою Європи впорядковано посібник «Дороговкази. Політика і практика вивчення релігій і нерелігійних

світоглядів в інтеркультурній освіті», мета якого – допомогти розробникам освітньої політики, освітнім закладам, а також іншим учасникам освітнього процесу втілити Рекомендації СМ/Рес(2008)12 Комітету Міністрів країн-членів Ради Європи з релігій і нерелігійних переконань у інтеркультурній освіті в житті – у конкретних державних, регіональних та місцевих контекстах [9].

Заслугує уваги створений в Україні мультимедійний підручник для ЗЗСО «Християнська етика: сходинки духовності» для 5 класів, який містить, інтерактивні завдання, що можна виконувати на уроці, вірші та твори морального змісту, відеофрагменти до уроків, поради дорослих, словничок, тести для самоперевірки тощо. Актуально використовувати передачі, мультфільми, фільми для дітей і дорослих духовно-морального змісту телерадіокомпанії «Глас».

Для налагодження ефективної взаємодії з батьками в освітньому процесі педагог може скористатися відповідною програмою й методичними рекомендаціями «Батьківські збори по-новому: актуально, інтерактивно, корисно» наскрізного інтегрованого курсу [4].

Вдало використані інформаційні матеріали, посібники на уроках духовно-морального спрямування забезпечують утвердження духовності й моралі, людської гідності, милосердя й доброти, чесності та формують у здобувачів освіти активну громадянську позицію, патріотизм, повагу до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання, традицій, мови з урахуванням вікових особливостей учнів.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 №898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.05.2025).
2. Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти». Модельні навчальні програми соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі. URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/sotsial-na-i-zdorov-iazberezhuval-na-osvitnia-haluz/> (дата звернення: 20.05.2025).
3. Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти (затверджений постановою КМУ від 23.11.2011 №1392). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.05.2025).
4. Електронні версії підручників. Сайт Інституту модернізації змісту освіти. URL: <https://lib.imzo.gov.ua>. (дата звернення: 19.05.2025).
5. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 №2145-VIII (зі змінами від 23.04.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 18.05.2025).
6. Електронний ресурс «Цінності». URL: <https://tsinnosti.com/> (дата звернення: 18.05.2025).
7. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 №463-IX. URL: <https://cutt.ly/OXrduYl> (дата звернення: 28.05.2025).
8. Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/uploads/public/66d/ffe/c4c/66dffec4c92d2958213439.pdf> (дата звернення: 28.05.2025).
9. Посібник «Дороговкази. Політика і практика вивчення релігій і нерелігійних світоглядів в інтеркультурній освіті». URL: <https://www.schools-for-democracy.org/biblioteka/posibnyky-rady-yevropy-z-prav-liudyny-ta-aktyvnoi-uchasti-dlia-molodi/dorogovkazi> (дата звернення: 20.05.2025).
10. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (розпорядження Кабінету Міністрів

України від 14.12.2016 №988-р). URL: <https://cutt.ly/PXrsKAs> (дата звернення: 20.05.2025).

11. Модельні навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи (запроваджуються поетапно з 2022 року). URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku> (дата звернення: 28.05.2025).

12. Наказ Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024 №1120 «Про внесення змін до типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти». URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-vnesennia-zmin-do-typovoi-osvitnoi-prohramy-dlia-5-9-klasiv-zakladiv-zahalnoi-serednoi-osvity> (дата звернення: 28.05.2025).

13. Духовність і мораль в житті людини і суспільства. 6 клас. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/86383/> (дата звернення: 20.05.2025).